

С Т А Н О В И Щ Е

за трудовете на гл. ас. д-р Анета Гергова Димитрова,
представени за конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент" по 2.1.
Филология (Български език. Старобългарски език), обявен в ДВ, бр. 64 от 16.08.2016 г.

Гл. ас. д-р Анета Гергова Димитрова е представила за конкурса 12 научни публикации, от които една монография и 11 статии в различни научни списания и сборници, публикувани в периода от 2004 до 2016 г. и несвързани пряко с тематиката на докторската ѝ дисертация „Синтаксис на преславските преводни жития (Антоний Велики, Нифонт, Теодор Студит, Йоан Златоуст)", защитена успешно през 2007 г. Почти цялата представена научна продукция с изключение на статията „Мярата в храненето на римлянина (според литературни източници)" /№13 в списъка на публикациите за конкурса/ е посветена на езика и историята на текстовете, включени в колекцията слова на Йоан Златоуст, създадена по поръка на българския цар Симеон и станала известна като сборника Златоструй. Златоструйната проблематика очевидно е била център на изследователските интереси на А. Димитрова през последните девет години след придобиването на научната и образователната степен „доктор“, за което свидетелстват и заглавията на изнесените от нея доклади на различни научни форуми в страната и чужбина. Всъщност, А. Димитрова прилага към текстовете от Златоструя вече отработената от нея методология на изследване на старобългарски преводни текстове, използвана в дисертацията ѝ и в произлязлата от нея монография „Синтактична структура на преводната агиография“. УИ „Св. Климент Охридски“. С., 2012, 312 с. В представената за конкурса нова книга „Златоструят в преводаческата дейност на старобългарските книжовници“. С., 2016, 400 с. изследователката последователно анализира четиридесет и петте Златоустови слова, които представят ядрото на колекцията Златоструй, по избран от нея набор от граматически особености (преобладаващо синтактични), които според нея „многкратно са доказвали своето значение за описанието на преводаческите принципи на старобългарските преводи от гръцки“. На морфологично равнище се наблюдават формите на аориста, наличието на форми за двойствено число, видът на миналото деятелно първо причастие на глаголите от IV спр. I разред, появата на някои редки форми от типа на *хоци* за 2 л. ед. ч. сег. вр., перифрастичните конструкции за повелително наклонение. На синтактично равнище вниманието на авторката е привлечено преди всичко от начините, по които старобългарските преводачи са предавали гръцките членувани (субстантивирани и

атрибутивни) конструкции; членувания инфинитив; причастията и причастните конструкции (напр. *genitivus absolutus*, членуваните причастия, когато определителният член и причастието не са в контактна позиция, и др.); декларативния инфинитив и синонимните средства за изразяване на непряка реч; начините за превод на родителния падеж за принадлежност и употреба на приименения датив; да-форми вместо инфинитив; архаичната глаголна рекция и други. Авторката на монографията се спира и на някои лексикални черти на изследвания материал – най-вече съответствията на гръцките сложни думи, които в славянския текст не винаги се калкират, на някои книжовни словообразователни модели, възникнали под влияние на гръцки, и на въпроса доколко ядрото на Златоструя отразява противопоставянето преславско-непреславско (архаично, кирилометодиевско). Подбраните критерии са достатъчно ясни, но като цяло описаната методика не е кохерентна в няколко отношения. Т. напр. морфологическите черти, наблюдавани от авторката, нямат отношение към преводаческата практика на старобългарските книжовници, защото употребата на типовете аорист и обликът на миналото деятелно причастие не зависят пряко от гръцкия текст, както и присъствието на формите за дв. ч., което изобщо липсва като граматична категория в самия гръцки език, а са черти иманентно присъщи на старобългарската езикова норма. Освен това именно тези форми последователно са били подложени на редактиране от по-късните славянски преписвачи на текстовете, така че в най-добрия случай поднесените от Димитрова примери с употреба на асигматичен аорист, причастия на *-jъш-* от глаголи от IV спр I разред, дв. число и под., са резултат на случайност (спорадично отстраняване на архаични форми) и могат да свидетелстват само за старинността на първоначалния текст, която е несъмнено доказана. Самата Димитрова подчертава нееднократно, че достигналите до нас три редакции (дълга L, кратка S и хилендарска H) имат общ източник, но между него и първоначалния превод и състав на Златоструя стои поне една друга редакция (препис?) на колекцията. Второ, наблюденията на самата Димитрова показват недвусмислено, че старобългарските преводачи са подхождали гъвкаво при превода на терминологичната и културната лексика в Златоустовите слова, като са използвали вътрешните възможности на старобългарски език и съществуващите в него словообразователни типове и синонимни редове, и по никакъв начин не са следвали рабски своите гръцки оригинали. Само като дан на традицията може да се определи опитът ѝ да търси преславска лексика в един относително ранен и небогослужебен текст от началото на X в., чиято лексика в преобладаващата си част е ирелевантна към Преславската редакция на богослужебните книги, което тя самата прекрасно осъзнава (с. 53). Всъщност, най-издържани в методологическо отношение са синтактичните критерии, някои от които имат преки

проекции в старобългарския текст, но и тук поведението на преводачите е било гъвкаво и доста независимо и по всяка вероятност е зависело от тяхната школовка, индивидуални предпочитания и познания по гръцки език. Във всеки случай от изнесенния материал ясно се вижда, че в нито един случай славянският текст не е подходил формално при предаването на гръцките абсолютни конструкции и в текста липсват случаи с абсолютен родителен падеж, които не са чужди на класическите старобългарски паметници. Употребата на деятелните причастия също показва, че книжовният старобългарски език не е изкуствен конструкт, който сляпо отразява особеностите на съвременния му гръцки, а жива и жилава езикова система, която дава възможности за смислово адекватен и граматически и лексикално независим превод. И това, според мене, би трябвало да бъде основният извод от направените от А. Димитрова наблюдения. Тук съвсем органично се вписват и примерите с употреба на кратки енклитични форми на приименен дателен падеж, по-често симпатетичен, отколкото чисто посесивен, които са били характерни по-скоро за езика на Седмочислениците, отколкото за езика на по-късните старобългарски писатели.

Като казвам това, съвсем не искам да омаловажа извършения от д-р Димитрова огромен труд по изследването на ядрото на Златоустовата колекция, както и умението ѝ да работи със средновековни славянски и гръцки текстове, и, разбира се, нейната библиографска осведоменост и научна добросъвестност. Просто смятам, че несъвършенствата на избраната методика не са ѝ позволили да види неща, които надхвърлят обхвата на поставената от самата нея изследователска задача, и акцентът на изследването е паднал върху проучването и издирването на гръцките паралели. Въпреки това А. Димитрова стига до надеждни изводи за нехомогенността на текста на колекцията, за съдържащите се в него различни групи слова, които по всяка вероятност са били преведени от различни преводачи, за двойните преводи в състава на Златоструя, за някои от преводаческите техники на ранната старобългарска епоха. Ограниченият обем не ми позволява да открия всички по-дребни и немалобройни находки на авторката. Ще кажа само, че в представените за конкурса статии (всички без една са пряко свързани с тематиката на монографията и са същевременно подстъпи към нея и нейно естествено продължение и разширение) тя е успяла да надхвърли ограниченията на собствения си подход и третира проблемите на текста в един по-широк културно-исторически и книжовен контекст. Затова искрено се надявам, че представената за конкурса книга ще получи и следващо издание, което да открий силните страни в изследователския потенциал на своя автор и да тушира несъответствията.

В заключение искам да подчертая, че гл. ас. д-р А. Димитрова е отлично подготвен специалист, активен и достоен член на катедрата по кирилометодиевистика

при ФСФ, където постъпва като ст. асистент през 2008 г., съвестен и обичан от студентите преподавател. Впечатляващи са многобройните ѝ участия в престижни национални и международни научни форуми, както и принадлежността ѝ към различни екипи, свързани с разработването на важни за палеославистиката и медиевистиката проблеми.

Затога в съответствие със Закона за развитието на академичния състав като член на научното жури по конкурса убедено ще гласувам гл. ас. д-р А. Димитрова да заеме длъжността „доцент“ във Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“ и препоръчвам на членовете на почитаемия Факултетен съвет да вземат съответното решение.

/проф. д.ф.н. А. Тотоманова/